

PREVENT

INTEGRALE WIJKGERICHTE PREVENTIE

Fieldlabs centraal – verslaglegging 23 april 2024

PREVENT

Met PREVENT werken we aan het vergroten van de kwaliteit van (samen)leven in de stedelijke omgeving, door **integrale wijkgerichte preventie** op het **snijvlak van gezondheid en welzijn**. Met een breed spectrum van betrokkenen bouwen we gezamenlijk aan een goede **(wijk)infrastructuur** zodat professionals in **fieldlabs** in de wijk (van huisarts tot buurtsportcoach, van schuldhulpverlener tot wijkverpleegkundige, en van paramedicus tot sociaal werker) optimaal interprofessioneel **samenwerken** en gezamenlijk met onderzoekers, beleidsmakers, docenten, studenten en bewoners leren en onderzoeken in *'communities of research and practice'*.

Bijeenkomst 'Fieldlabs centraal': doel en werkwijze

De bijeenkomsten 'fieldlabs PREVENT centraal' hebben als uitgangspunt om fieldlabs die onderdeel zijn van SPRONG PREVENT te ondersteunen in de doorontwikkeling, door naast het leren **binnen**, ook leren **tussen** en **over** de fieldlabs te stimuleren. **Binnen** de fieldlabs door bijvoorbeeld interprofessioneel samenwerken en samen leren te versterken, **tussen** de fieldlabs door (impliciete) kennis en ervaring uit te wisselen tussen bewoners, studenten, docenten en praktijkprofessionals, en **over** het netwerk van fieldlabs in licht van de ambitie tot meer integrale wijkgerichte preventie (i.e. methodische inzichten rond preventie of ontwerp van fieldlabs). De bijeenkomst op 23 april jl. is een derde bijeenkomst van een reeks van drie bijeenkomsten waar telkens twee fieldlabs centraal staan en betrokkenen ervaringen delen en inzichten ophalen.

In deze derde bijeenkomst waren kartrekkers, praktijkpartners en docenten van **fieldlab Healthy Urban Living Lab Bajeskwartier** en **fieldlab HU GEZOND&WEL - Utrecht-Oost** aanwezig om met elkaar impliciete kennis en ervaring op te halen en te expliciteren. Ook waren betrokken docent-onderzoekers uit de andere PREVENT- fieldlabs en werkpakketten aanwezig om hiervan te kunnen leren.

Gestart is met een korte schets van wat PREVENT is en wat wordt beoogd, hoe deze fieldlabs hier onderdeel van uitmaken. Na twee korte pitches over deze fieldlabs zijn vervolgens direct betrokkenen van de twee fieldlabs met elkaar in dialoog gegaan over twee vraagstukken die vooraf zijn aangedragen en afgestemd met betrokkenen van deze fieldlabs:

- Het betrekken en behouden van diverse stakeholders in het fieldlab;
- Het betrekken van bewoners in het fieldlab.

De dialoog heeft onder begeleiding van een facilitator plaatsgevonden aan de hand van de vissenkommethode¹. De vissenkom is een vorm van dialoog om in grotere groepen een onderwerp te bespreken op participatieve wijze. Vertrekpunt voor de dialoog was de huidige situatie in de fieldlabs, de wenselijke situatie (ambitie), en de factoren die hierin als succesfactor dan wel belemmering worden gezien. Twee onderzoekers van het lectoraat Beroepsonderwijs (Kenniscentrum Leren en Innoveren, Hogeschool Utrecht) hebben veldnotities gemaakt van de dialoog, waarvoor mondelinge toestemming door aanwezigen is gegeven. Deze rapportage is op overstijgend niveau van beide fieldlabs uitgewerkt en is ter member-check aan betrokkenen voorgelegd.

De fieldlabs

Hieronder wordt een situatieschets van fieldlab Healthy Urban Living Lab Bajeskwartier² en fieldlab HU GEZOND&WEL Utrecht Oost³ gegeven.

Healthy Urban Living Lab Bajeskwartier

Op het terrein van de voormalige Bijlmer Bajes in Amsterdam-Oost verreist een nieuwe wijk: Bajeskwartier. Hoofdontwikkelaar AM heeft in 2017 het gebied aangekocht van het Rijk en ontwikkeld dit in rap tempo. AM werkt onder meer samen met gebiedsontwikkelaars van de Alliantie die sociale huur appartementen realiseren. Sinds 2018 is de Hogeschool van Amsterdam met het 'Healthy Urban Living Lab' verbonden aan de wijk. In opdracht van AM zijn diverse onderzoeken uitgevoerd, allen met als doel de wijk zo in te richten dat de wijk voor (toekomstige) bewoners en gebruikers uitnodigt tot gezond gedrag en ontmoeting. De wijk belooft een 'duurzame, gezonde en inclusieve' wijk te worden. Maar hoe breng je dit tot stand als er zeer diverse groepen bewoners komen wonen – waaronder bewoners in een meer kwetsbare positie?

Op dit moment trekt het Healthy Urban Living Lab nieuwe partners aan (naast AM o.a. ook de Alliantie, Rochdale, de middelbare school Spinoza21st, Hotel Jansen, HVO Querido, Dynamo, Stadsdeel Oost en de GGD). Samen met deze partners geven we de toekomstige ambities met het living lab vorm. Uitdagingen en kennisvragen die in deze fase van de gebiedsontwikkeling spelen hebben te maken met (organiseren van) community building, (collectief) beheer van (semi-)publieke ruimten - er komen zo'n 70 openbaar toegankelijke (dak)tuinen - en de effecten van ruimtelijke en sociale interventies in de wijk op gezondheid en welzijn van (toekomstige) bewoners en gebruikers. Studenten zijn en blijven een belangrijk onderdeel van ons lab, en we zetten in op het continueren en verduurzamen hiervan.

Fieldlab HU GEZOND&WEL - Utrecht Oost

Dit fieldlab in Utrecht Oost maakt onderdeel uit van het Hogeschool Utrecht (HU) brede programma: HU GEZOND&WEL. Studenten van verschillende zorg- en welzijnsopleidingen van de HU participeren in dit programma. In Utrecht Oost worden projecten uitgevoerd met de ambitie om gezondheidsverschillen te verkleinen en de kwaliteit van leven van bewoners te verhogen. Utrecht Oost omvat 13 buurten, waaronder Sterrenwijk, Wittevrouwen en het Utrecht Science Park. Er is sprake van grote verschillen in sociaaleconomische status (SES) van bewoners in de wijk; net als in leeftijd, van studenten tot senioren. De bewonerscoöperatie 'Oost voor elkaar' is de spin in het web van dit fieldlab. Zij hebben contact met organisaties die actief zijn in de wijk, net als de bewoners, en fungeren als aanjager van allerlei projecten die studenten samen met bewoners organiseren in de wijk. Nadruk ligt op de interprofessionele samenwerking van studenten van verschillende opleidingen, net als professionals uit verschillende domeinen, samen met bewoners, onder begeleiding van buurtcoördinatoren en wijkdocenten op locatie. In de wijk is ook een leefstijloket waar bewoners laagdrempelig terecht kunnen en waar studenten, docenten, onderzoekers, zorg- welzijnsprofessionals in participeren.

Inzichten uit de dialoog

Het betrekken en behouden van stakeholders in het fieldlab

In de dialoog is met de twee fieldlabs gesproken over verschillende thema's rondom het opbouwen van relaties met en het betrekken en behouden van diverse stakeholders. Thema's die naar voren kwamen, zijn het netwerk in de wijk en het bevorderen van duurzame samenwerking.

Netwerk in de wijk. Het fieldlab in Utrecht Oost geeft aan dat het voornaamste contact via het coördinatiepunt van de wijkcoöperatie gaat. Dit coördinatiepunt wordt aangestuurd door een sleutelfiguur, en tevens bewoner uit Utrecht Oost, en die heeft veel contacten in de wijk. Op deze manier krijgen wijkdocenten via de sleutelfiguur te horen wat er speelt in de wijk en hoe zij hier met studenten op kunnen acteren. Daarnaast voeren de wijkdocenten eens in de zoveel tijd zelf gesprekken met buurtteams en diverse wijkorganisaties. Ook geeft een aanwezige praktijkpartner, een welzijnsorganisatie in de wijk, aan dat zij nauw samenwerken met het coördinatiepunt. Vanuit het coördinatiepunt wordt gekeken wat er speelt in de wijk en wie waar verantwoordelijkheid voor kan nemen.

Healthy Urban Living Lab Bajeskwartier (hierna: Living Lab Bajeskwartier) geeft aan dat zij op dit moment in transitie zijn van een samenwerking met vooral (één) commerciële partner naar samenwerking met meer meerdere partners, waaronder ook maatschappelijke partners. Betreft een transitie van gebiedsontwikkeling in samenwerking met een projectontwikkelaar, naar community building met partners die dichtbij bewoners staan. Omdat het Bajeskwartier een nieuwe buurt is, zijn er nog weinig partijen en organisaties aanwezig in de buurt en moesten veel stakeholders nog aangehaakt en samengebracht worden. De HvA heeft in dit proces een initiërende en faciliterende rol opgepakt en brengt verschillende stakeholders bij elkaar. De HvA heeft hier positieve geluiden over teruggekregen van stakeholders; partners vinden elkaar en komen erachter dat ze dezelfde doelen hebben. Hierdoor besluiten ze om samen verder op te gaan trekken. Zo geeft de coördinerend onderzoeker aan over het netwerk: *'Ook stakeholders zien het als een plek om in contact te komen met de bewoners en de vragen die er spelen: 'Oh die partners werken aan hetzelfde als wij, dat wisten we niet'.*

Duurzame samenwerking. Het Bajeskwartier geeft aan dat er altijd doorstroom is in een wijk, zowel van bewoners als van opdrachtgevers in de buurt. Kennis kan hiermee vergankelijk worden en het risico bestaat dat de kennis (grotendeels) kan verdwijnen als bewoners of bijvoorbeeld gebiedsontwikkelaars de wijk verlaten. De rol van verbinder die de HvA op dit moment heeft, past daarom goed. Er wordt in het fieldlab aangehaakt op vraagstukken die al bestaan en er worden nieuwe opdrachten en onderzoeken geïnitieerd. Echter, wil de HvA in de toekomst toe naar een netwerk waaruit zelf meer initiatieven ontstaan en waar een gelijkwaardige relatie tussen betrokken partners is. Uiteindelijk wil de HvA een stapje terug kunnen doen in de grootte van de rol. Om dit te kunnen doen, moet er meer geïnvesteerd worden in het netwerk en is meer commitment vanuit partners noodzakelijk. In dit proces is het nog zoeken voor de HvA waar kansen en uitdagingen liggen, wellicht zou werken met gedeeld coördinatorschap (verantwoordelijke vanuit de HvA en vanuit de buurt) een mogelijkheid zijn.

Het fieldlab in Utrecht Oost geeft aan dat er bij hen al sprake is van gelijkwaardige relaties tussen de stakeholders en dat er gezamenlijk nieuwe initiatieven ontstaan. Een uitdaging in de samenwerking is het overdragen van de bestaande kennis. Een voorbeeld hiervan zijn de inzichten die de studenten hebben ontwikkeld wanneer zij opdrachten uitvoerden binnen een fieldlab. De praktijkpartner van Utrecht Oost geeft aan dat het voor hen belangrijk is dat nieuwe *PREVENT is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).*

studenten voortborduren op opdrachten die eerdere studentgroepen hebben gedaan: *'Studenten brengen iets in de buurt en de buurt kan hen ook iets brengen. Het is belangrijk dat een initiatief niet stopt na één opdracht, maar dat nieuwe studenten verdergaan op wat er al is'*. De duurzaamheid van de samenwerking zit in structurele bijeenkomsten, opgestelde wijkagenda en een wijkcoördinator die zaken oppakt en helpt om opdrachten op elkaar laat aansluiten. Utrecht Oost geeft aan dat partners in de wijk elkaar structureel elke twee maanden zien tijdens gezamenlijke leernetwerk bijeenkomsten. Bij deze bijeenkomsten zijn diverse stakeholders vanuit onderwijs en praktijkpartners van zorg en welzijn aanwezig en vindt afstemming en coördinatie plaats. De samenwerking met het wijkcoördinatiepunt is vrij duurzaam van aard, de samenwerking met andere partners is meer persoonsafhankelijk en het is hierbij de uitdaging om de samenwerking te verduurzamen.

Leren van fouten. Voor beide fieldlabs is er een spanningsveld in de samenwerking tussen onderwijs en praktijkpartners. In een fieldlab zijn studenten als lerenden nieuwe dingen aan het uitproberen en een risico hiervan is dat het ook kan mislukken. Voor sommige praktijkpartners kunnen potentiële mislukkingen een struikelblok zijn omdat zij liever een concreet resultaat willen zien in de samenwerking. Een risico is dus dat zij vroegtijdig kunnen afhaken als partner. De aanwezige praktijkpartner van Utrecht oost geeft juist aan dat fouten maken en experimenteren onderdeel is van het werk en dat hieruit waardevolle inzichten zijn te halen: *'Mislukkingen zijn onderdeel van het werk, oh deze insteek heeft niet gewerkt, waar zou dit aan kunnen liggen en dit dan ook evalueren met bewoners. Het zit in de aard van sociaal werk dat zaken mislukken. Dat hoort bij het leven en hier moet je dan in de wijk ook mee om kunnen gaan'*.

Bewonersparticipatie

In de dialoog is met de twee fieldlabs ook gesproken over de wijze waarop met bewoners en partners wordt samengewerkt in de wijk aan gezondheidsvraagstukken en het verkleinen van gezondheidsverschillen. De volgende twee thema's kwamen naar voren: bereiken van bewoners, activiteiten in de wijk, fysieke locatie en wederkerigheid in projecten.

Bereiken van bewoners. Een gedeeld vraagstuk van beide fieldlabs betreft het bereiken van bewoners, ook de bewoners waar meer problematiek speelt en het lastig(er) is om contact mee te krijgen. Zo vraagt een deelnemer aan de bijeenkomst uit de buitenring zich af hoe je omgaat met het aanbod van activiteiten; *'Deze worden vaak eerder door hoogopgeleide bewoners gebruikt in plaats van door de doelgroep die er het meest baat bij heeft. Leidt dit niet eerder tot meer gezondheidsverschillen in plaats van minder?'* Dit is een vraag die bij meer aanwezigen leeft. Zo geeft een betrokkene van een welzijnsorganisatie in Utrecht Oost aan zichzelf af te vragen: *'blijft altijd een vraag die we ons stellen. Die ook goed is om jezelf te blijven stellen: bereiken we de juiste mensen'*. Net als dat de contactpersoon van de wijkcoöperatie van Utrecht Oost beaamt dat je met activiteiten en/of projecten vaak dezelfde mensen bereikt en het een uitdaging is om ook andere mensen te bereiken: *'Er worden veel activiteiten aangeboden in de wijk, maar bewoners hebben niet altijd het overzicht en zien het nut of de meerwaarde erin. Zij weten niet altijd de activiteiten te vinden'*.

Activiteiten in de wijk. In fieldlab Utrecht Oost worden verschillende activiteiten georganiseerd voor en met bewoners. Zo is er elk jaar 'soep uit iedere hoek' om diversiteit in de stad te vieren en tegelijkertijd is dit een

PREVENT is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

activiteit om ontmoeting van en tussen bewoners te stimuleren. Een medewerker van een betrokken welzijnspartner geeft aan: *'Bewoners die soepjes maken. Ik vond dat een hele leuke activiteit, waar heel veel verschillende bewoners op afkwamen, verspreid in whatsappjes. Heel veel mensen die bijvoorbeeld geen idee hadden dat er een buurtcentrum was'*. Via informele netwerken (whatsapp) zijn ook bewoners bereikt die normaliter niet in het buurtcentrum komen of weten wat daar te doen is. Ook is er elk jaar de 'lekker fit week' die met informele en formele partners in de wijk wordt georganiseerd. De wijkdocent geeft aan dat laagdrempelige activiteiten in het buurtcentrum belangrijk zijn: *'er is hier elke donderdag een koffie momentje'*.

In het Healthy Urban Living Lab Bajeskwartier wordt nog gezocht naar manieren waarop kan worden samengewerkt met bewoners. Zoals aangegeven zijn de eerste bewoners inmiddels ingetrokken in de wijk, is er sprake van een grote diversiteit onder bewoners, en dienen vele vraagstukken zich aan op het vlak van bewonersparticipatie. De grootste vraag van aanwezige partners en bewoners is hoe een prettig en veilig 'thuis'/gemeenschapsgevoel in de buurt gecreëerd kan worden, wie 'community building' moet organiseren en hoe bewoners hierbij betrokken kunnen worden. Ook is er bijvoorbeeld een middelbare school, en is in de toekomst een jongerencentrum gepland, maar er is nog weinig zicht op wat de behoefte van de jongeren zijn in de wijk. Een ander vraagstuk gaat over de behoeften van betrokkenen rondom een collectieve beheervorm van de semipublieke ruimten (waaronder het groen) in de buurt. Ook zijn er bewoners die al langer in de buurt wonen, die net als bewoners van omliggende buurten te maken krijgen met de komst van een grote groep nieuwe bewoners waardoor de druk op de ruimte en publieke voorzieningen in deze buurten toe dreigt te nemen.

Belang van een fysieke locatie. De ruimtelijke locatie als ontmoetingsplek voor en met bewoners lijkt cruciaal om bewoners te bereiken. Zo geeft de betrokkene van een welzijnsorganisatie in Utrecht Oost aan: *'Als ik voor mijzelf spreek richt ik mij op jongeren en jongvolwassenen. Dus richt ik mij bijvoorbeeld op het Science Park en de binnenstad. Het buurtcentrum ligt in Sterrenwijk, een uitdaging om het een buurtcentrum te maken van heel Oost. En niet het clubhuis van de directe bewoners eromheen'*. De contactpersoon van de wijkcoöperatie benadrukt ook de mogelijkheid van een digitale locatie. Zo is er in een Utrecht een digitaal wijkplatform waar grote getallen bewoners actief op zijn. In het Healthy Urban Living Lab Bajeskwartier wordt nog gezocht naar een vaste fysieke plek in de buurt waar men in co-creatie met bewoners, partners en studenten kunnen leren, innoveren en onderzoeken. Gedacht wordt aan een (nog te realiseren) cultureel centrum (in het design cluster), als creatieve HUB. Het gebrek aan een vaste fysieke locatie als ontmoetingsplek wordt als beperkend ervaren door verschillende stakeholders in de wijk en betrokkenen van de HvA: *'Lastig, op dit moment zijn er nog geen gezamenlijke voorzieningen in de buurt, waardoor er ook nog geen vaste plek voor ons is'*.

Wederkerigheid. In het ontwerp van activiteiten wordt de wederkerigheid benadrukt. Coördinator onderzoek van het fieldlab Bajeskwartier geeft aan: wij vragen aan onze studenten die in living labs participeren eerst een activiteit te bedenken waar je iets komt brengen, in plaats van iets komt vragen. Bijvoorbeeld het organiseren van sport en spel, zoals een beweegles. Vanuit dat wat ze kunnen, komen ze iets brengen. Het betreft een samenwerking: 'Je wilt ook af van woorden dat studenten een opdracht of een project gaan doen, maar uitgaan van een samenwerking'. Dit wordt beaamd door betrokkenen van fieldlab Utrecht Oost. Zij maken de koppeling naar continuïteit van studentenprojecten: *'dat de buurt alle kennis kan brengen die in de buurt er al is, alsmede studenten die iets komen brengen'*. De wens is dat een nieuwe groep studenten verder gaat met de kennis die al is ontwikkeld in de buurt.

PREVENT is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

Betrokkenen van het Healthy Urban Livinglab Bajeskwartier uiten ook een zorg: *'Gaan we met studenten in zo'n klein gebied inwoners niet overvragen. Je wilt juist dat de vragen uit de buurt komen, en zij het initiatief nemen om samen te werken en niet dat wij daarbovenop zitten. Heel precair hoe je dit proces faciliteert'*. Betrokkenen van beide fieldlabs geven aan dat naast studenten van de hogescholen, ook studenten van de mbo-organisaties en universiteiten actief zijn in de wijk. Er is nu sprake van veel losse initiatieven. De wens voor meer afstemming en coördinatie wordt geuit door de sleutelfiguur van de wijkcoöperatie in Utrecht Oost: *'Ik ervaar gebrek aan coördinatie vanuit onderwijsinstellingen: MBO, HBO en Universiteiten. Iedereen moet vanuit de opleidingen de wijken in. MBO doet huisbezoeken, hbo bij leefstijloket, en WO die kunnen heel mooi coördinatie doen tussen die studenten. Drie routes. Heel simpel en dat moet je goed coördineren'*.

Referenties

[1] Flor P., De Meulemeester A., Allen T., Isaksson K. (2013). Use of the fishbowl method for a discussion with a large group. *Journal of the European Association for Health Information and Libraries*, 9(3), 24-25

[2] Bajeskwartier (z.d.). Geraadpleegd op 8 mei 2024, verkregen via:

<https://www.hva.nl/urban-vitality/gedeelde-content/projecten/gezondheid-en-omgeving/bajeskwartier.html?origin=z%2Fvx1U4XR52cQwXPU64brw>

[3] Utrecht-Oost (z.d.). Geraadpleegd op 8 mei 2024, verkregen via: [GEZOND&WEL In de wijk | Hogeschool Utrecht \(hu.nl\)](#)

Contact

Heeft u vragen naar aanleiding van deze rapportage? Neem dan contact op met één van de betrokken onderzoekers: Esther Wijma [email: esther.wijma@hu.nl] of Josien Engel [josien.engel@hu.nl]

Kenniscentrum Leren en Innoveren, Lectoraat Beroepsonderwijs
Hogeschool Utrecht

Padualaan 99, Postbus 182, 3500 AD Utrecht